

JAVNI ZAVOD  
OŠ VOJNIK  
Prušnikova 14  
VOJNIK

Raziskovalna naloga:

**LJUDSKI OBIČAJI IN  
KOŽUHANJE V NAŠEM KRAJU NEKOČ**

MENTORICA:

prof.Simona Žnidar

AVTORJI:

Aleš Lipičnik ,8.r  
Mojca Skutnik, 8.r  
Janja Smrečnik, 8.r  
Anja Cvikl, 8.r  
Sabina Kuzman, 8.r  
Urška Jurgec, 3.r  
Tjaša Podergajs, 8.r  
Petra Marguč,8.r

januar 1997

## **VSEBINA NALOGE**

- 1.KDO SMO**
- 2.UVOD IN NAMEN NALOGE**
- 3.SKICA DELOVNEGA NAČRTA**
- 4.METODE, OBLIKE IN CILJI NALOGE**
- 5.OBIČAJI, NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA**
- 6 KOŽUHANJE NEKOČ V NAŠEM KRAJU**
- 7.ZAKLJUČEK**
- 8.LITERATURA IN VIRI**

## KDO SMO

Smo člani turističnega podmladka na naši šoli. Krožek je pod novim vodstvom začel delovati v lanskem šolskem letu. Sprva smo se v glavnem ukvarjali s čiščenjem in urejanjem šolske okolice in Vojnika. Kasneje smo začutili pomen turističnega podmladka tudi v vzgoji za turizem. Ker je naš kraj, ki je z reformo lokalne samouprave leta 1994 postal občina, dokaj majhen in turistično še nerazvit, smo se odločili, da bomo poiskali znamenitosti, ki bi v našem kraju lahko bile tudi turistično zanimive.

Tako smo v lanskem šolskem letu izdelali kar dve raziskovalni nalogi, v kateri smo predstavili dva znamenita krajanega Vojnika.

Predstavili smo življenje in delo slikarke Dorothee Hauser, ki je živila, ustvarjala in tragično umrla na eni najlepših teras v neposredni bližini trga. Naloga je bila zelo dobro ocenjena in sprejeta. Z njo smo sodelovali tudi pri pripravi televizijskega dokumentarca o tej, v svetu bolj kot pri nas, cenjeni in poznani umetnici.

Pobrskali smo tudi po življenju in delu dr. Fridericha Karla Henna, zdravnika, ki je študiral v Gradcu. Na poti domov v Vojnik se je davnega leta 1833 ustavil v Radencih in si ogledal znameniti vrelec, ki so mu domačini pravili "bublja".

Ko je z vzorcem te vode ugotovil, da je le-ta zdravilna, je postavil temelje zdravilišča Radenci, kasneje pa tudi polnilnice radenske vode. Nalogo smo na javni predstavitvi predstavili krajanom Vojnika. Pripravili smo tudi javno razstavo fotografij, ki so nastale ob začetku delovanja zdravilišča.

V letošnjem šolskem letu smo se odločili, da se bomo ukvarjali z ljudskimi običaji na naših tleh. Ob iskanju korenin in začetkov le-teh si želimo dobiti kakšen navdih za izdelavo turistično zanimivega spominka Vojnika.

Ko smo izvedeli za natečaj Turistične zveze Slovenije, smo se soglasno odločili, da predstavimo delček naše letošnje prioritetne naloge tudi vam.

Pri obdelavi in zapisu te naloge so nam pod vodstvom g. Jureta Uraniča pomagali člani računalniškega krožka. Pri pripravi na razstavo nam pomagajo člani likovnega krožka pod mentorstvom gospe Milene Jurgec. Člani gospodinjskega krožka pod vodstvom gospe Irene Kalšek nam bodo pripravili nekaj dobrot iz koruzne moke, ki jih bomo ponudili obiskovalcem razstave. tehničnega krožka pod vodstvom gospoda Dušana Žgajnerja pripravljajo sceno za odrski nastop. Režijo in koreografijo odrskega nastopa smo poleg naše mentorice zaupali še plesnemu mojstru gospodu Zoranu Mirčetu.

## UVOD IN NAMEN NALOGE

Ljudske vere, šege in navade so nekoč spremljale predvsem kmete, podeželske obrtnike in delavce in jim blažile in razveseljevale vsakdanjost težkega dela in borbe za vsakdanji kruh. Vendar to težko delo ni bilo samo delo, ampak je pomenilo tudi praznik družine, cele vasi. Le malo te kulturne dediščine, priče nekdanjega ljudskega življenja, se je ob moderni tehnički ohranilo do današnjih dni.

Če pogledamo v ozadje starih šeg in navad, lahko kaj hitro spoznamo, da niso vse zrastle na domačih tleh, mnogo se jih je preselilo od drugod. Največ od sosednih narodov, nekaj pa jih je bilo prinesenih tudi iz bolj oddaljenih krajev. Vsa izposojena izročila pa so se med našimi ljudmi prilagodila našemu okolju in razmeram.

Življenje preprostega človeka je bilo že včasih odvisno od narave in njenega spremenjanja. Vsak običaj tako v svojem pomenu kaže povezanost človeka z naravo, z naravnimi silami. Dr. P. Metod Turenšek v knjigi Pod vernim krovom, Ob ljudskih običajih skoz cerkveno leto ljudski običaj definira kot "trajno, v določenih presledkih se ponavljajoče izražanje notranjega življenja." Omenjeni avtor ugotavlja, da so med ljudskimi običaji, na prvem mestu verski, čeprav se je vera v teku stoletij večkrat izgubila ali zameglila.

V ljudskih običajih se zrcali ljudska duša, utrip življenja v slovenskih domovih. Prav v ljudskih običajih so ljudje lahko svobodno izražali svoje misli, svoj umetniški čut, izlili svoje srce. Tako so ljudski običaji odsev slovenskega narodnega značaja. Ob zavedanju teh korenin in vrednot razumemo preživetje našega naroda na našem kosu zemlje kljub tisočletjem tuje oblasti in drugih težkih preizkušenj. Ohranjanje dediščine bogati sodobno življenje. Prav z ohranjenimi elementi dediščine se razlikujemo od drugih dežel in smo zanje tudi zanimivi.

Iz literature in razgovorov z g. Jožetom Tanškom iz Turističnega društva smo začutili pomen ohranjanja kulturne in naravne dediščine. Odločili smo se, da bomo pogledali kateri ljudski običaji so ohranjeni na našem območju (občina

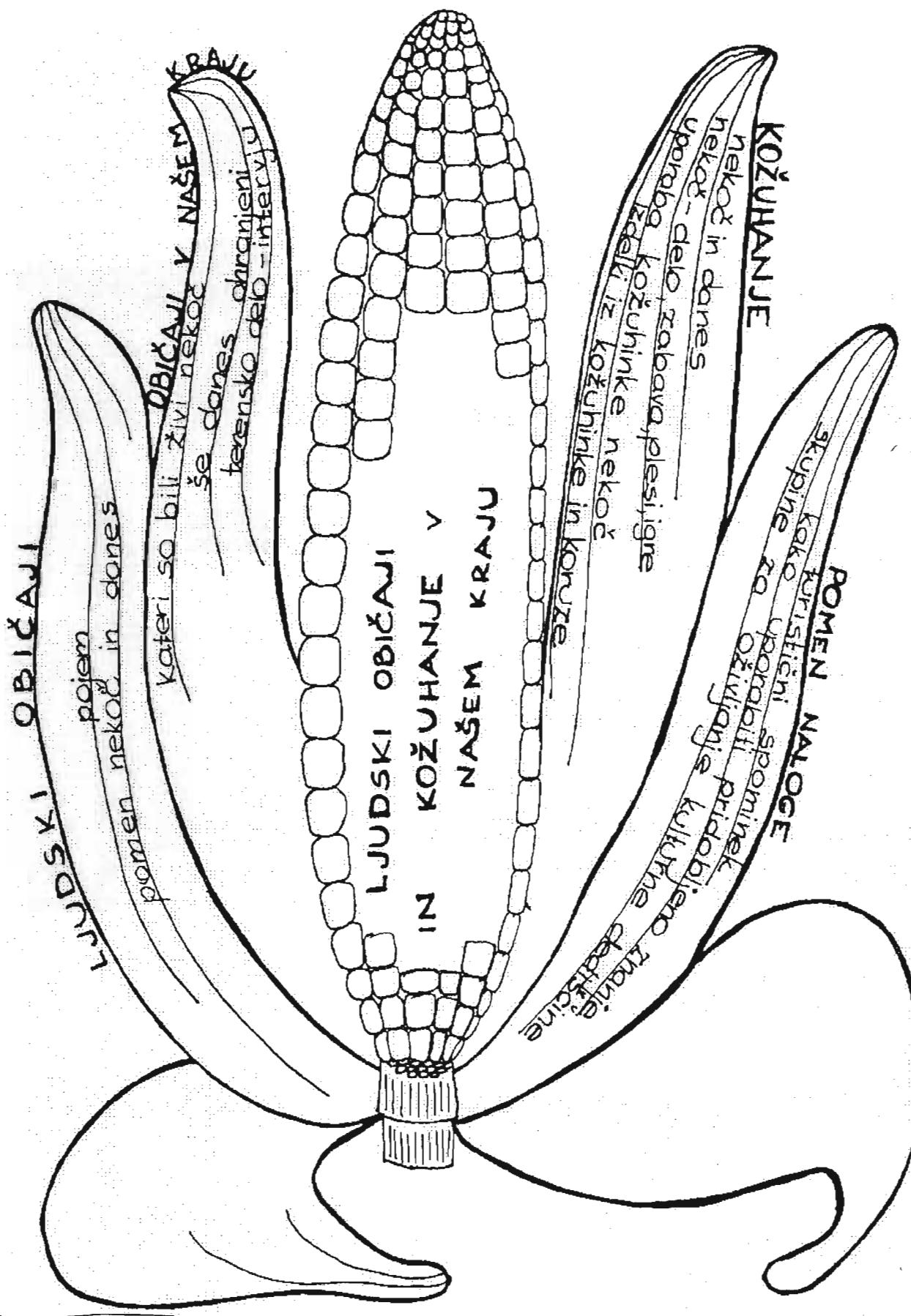
Vojnik). Postavljalo se nam je vprašanje, kakšno vlogo ima dediščina preteklosti na življenje ljudi danes. Ker je bil čas naše odločitve, čas spravljanja koruze, smo se zedinili, da bomo malo natančneje spoznali čar kožuhanja.

Nalogo smo začeli s prebiranjem literature o običajih, njihovem pomenu itd. Na terenu smo s pomočjo intervjuvanja starejših oseb spoznali, kateri običaji so bili živi na naših tleh. V nekoliko prenovljenih oblikah so ponekod živi še danes. Po terenu smo se razporedili tako, da smo obiskali vse zaselke občine Vojnik, ki sodijo v naš šolski okoliš (Socka, Nova Cerkev, Šmartno v Rožni dolini, Bovše, Arclin, Vojnik, Male Dole).

Intervjuvali smo 45 starejših občanov Vojnika. Povprašali smo jih:

- a ) Kaj vam pomeni "ljudski običaj"?
- b ) Kateri so bili živi na naših tleh nekoč?
- c ) Kateri so še danes živi med ljudmi?
- d ) Ali veste kaj o običaju "kožuhanje"?
  - pojmi, ki se uporabljajo za spravilo koruze,
  - priprava na delo,
  - potek dela,
  - igre in pesmi med delom,
  - zabava po opravljenem delu,
  - hrana ličkarjem,
  - posebne jedi iz koruzne moke.
- e ) Kaj menite o ohranjanju ljudskih običajev in ali se vam zdi to sploh potrebno? Ali imate kakšen predlog za ohranitev le-teh?

Vsi interjuvalci so bili starejši od 60 let in so se zelo radi razgovorili o tem priljubljenem kmečkem delu in prazniku. Njihovi odgovori se po zaselkih niso razlikovali, zato nismo posebej označevali izvora podatkov. Vse kar smo zapisali torej velja za omejeno območje občine Vojnik.



Ljudski običaji in kožuhanje v našem kraju nekoč

METODA	OBLIKA	CILJI
DELO S TEKSTOM	INDIVIDUALNO DELO	<ul style="list-style-type: none"> <li>- razložiti in osvojiti pojem ljudski običaj</li> <li>- spoznati povezanost ljudskih običajev s kmečkim delom nekoč</li> </ul>
RAZGOVOR	SKUPINSKO DELO	<ul style="list-style-type: none"> <li>- spoznati pomen ljudskih običajev nekoč</li> <li>- oblikovati pomen</li> <li>- ljudski običaji danes</li> <li>- izbrati običaj, ki ga bomo natančneje spoznali</li> <li>- obdelati in interpretirati rezultate intervjujev</li> </ul>
INTERVJU	DELO NA TERENU	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ugotoviti, kateri ljudski običaji so bili na naših tleh</li> <li>- spoznati, ali so kakšni običaji še živi</li> <li>- ugotoviti, zakaj so ljudski običaji izumrli</li> <li>- spoznati, kako je včasih potekalo kožuhanje</li> <li>- ugotoviti, kaj so peli ličkarji</li> <li>- ugotoviti in spoznati, kako so se ob delu ljudje zabavali ( plesi, pesmi, igre)</li> <li>- spoznati vse, kaj se še da narediti iz kožuhinke</li> </ul>
PRAKTIČNO DELO	SKUPINSKA IN INDIVIDUALNA OBLIKA DELA	<ul style="list-style-type: none"> <li>- narediti izdelke iz kožuhinke in koruze</li> <li>- izdelati mini kozolec za obešanje koruze</li> <li>- skuhati značilno štajersko jed iz koruzne moke in speči bučnice</li> </ul>

## **OBIČAJI, NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA**

Kultura je vse tisto, kar zna človek narediti mimo narave ali iz nje. Kulturna dediščina je vsa tista človeška ustvarjalnost, ki je torej nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Precejšen del naravne dediščine je tudi kulturna dediščina.

Običaj je vezan na podedovano izročilo in se vrsto let vrši na isti način. Običaj je sestavljen iz treh komponent: dejanje, izročilo, občestvo(po F. Kočniku, Slovenske starosvetnosti). Dejanje je izvrševanje običaja. Oblika ostane ista, tudi če obledi sam pomen običaja. Običaj je vezan na tradicijo(delam tako, kot so delali že moji predniki). Občestvo izvaja običaj(npr. soseska, kraj ipd.). Nekoč je bila vzajemna pomoč samoumevna, danes pa moraš po navadi najetega delavca plačati.

Običaj je sestavljen iz več različnih elementov npr. obhod, tek, tekma, boj, ples, pojedina, ogenj, ropotanje, streljanje, udarci, polivanje z vodo. K elementom običajev spadajo tudi predmeti in liki, ki imajo tradicionalno vlogo običaja, kot npr. punčke iz slame, maske, venec, zelena vejica...

Oblike dediščine so sredstvo za razkrivanje življenjskih slogov v določenih časovnih obdobjih in kažejo njihov razvoj do današnjih dni. Ohranjene oblike dediščine bogatijo naše življenje in dajejo navdihe za nove oblike ustvarjalnosti. Dr. Janez Bogataj meni, da dediščine ne smemo nikoli razumeti, le kot oblike preteklosti, ampak predvsem "kot oblike sedanjosti in sodobnosti z razsežnostjo zgodovine."(Dr. Janez Bogataj, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, str.12).

Običaji žive dolga stoletja, zato je njihova razлага težka. Oživljvanje običajev je težka naloga, saj njegovo formalno obliko oživljajo sodobni ljudje, ki običaju ne morejo vdihniti stare vsebine. Zato se je veliko običajev že predrugačilo. Kjub temu je ohranjenje običajev velikega etičnega, socialnega in narodnega pomena.

Slovenski pregovor pravi: " Kdor zatira stare običaje, ga zatira Bog."

Tudi današnja sodobnost bo našim zanamcem predstavljala določeno dediščino. Sodobnost vsakega obdobja ali generacije je pravzaprav le stična točka ali vez s preteklostjo (dediščina) na eni in oblikami bodočnosti na drugi strani. Sodobnost je neke vrste filter," čistilna naprava " našega odnosa do dediščine, tu gre " za njeno kakovostno vrednotenje, sprejemanje in

zavračanje posameznih sestavin, predvsem pa prenos in nagraditev modelov v bodoče oblike ustvarjalnosti."(dr. Janez Bogataj, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, str.12)

Sodobnost je torej točka sprejemanja in predajanja dediščine, ki smo jo prevzeli in točka nastajanja dediščine za prihodnost.

Pojem dediščine se pri nas uporablja šele po letu 1974.Pred tem smo uporabljali pojme, kot so spomeniki, znamenitosti, izročilo, starine.Zakonodaja je postavila dve glavni področji dediščine, in sicer premično in nepremično, notranje delitve pa je vezala na posamezne stroke. Vendar pa je ta razkosanost po strokah izključno praktična, saj je dediščino treba razumeti kot nekaj enotnega.

Z dediščino se na različne načine ukvarjajo različne stroke, ki spoznavajo njene sporočilne vrednosti.

Odnosov do dediščine je veliko, v literaturi smo srečali njihovo razdelitev na štiri skupine:

- a) romantično nostalgični odnos,
- b) negativni odnos,
- c) tržni ali ekonomski odnos in
- d) strokovni odnos.

Najpogostejši je romantično nostalgični odnos, ki se veže na različne oblike poudarjanja narodne zavesti.Prav nekateri elementi dediščine so nosilci narodno prebudne vloge( noša, pesem...). Oblika romantično nostalgičnega odnosa do dediščine je folklorizem. To je t.i.nadomestek dediščine, lahko pa tudi ponaredek.

Poznavalci folklorizem označujejo kot nestrokovno rekonstrukcijo dediščine.

Posebno področje, na katerem pogosto prihaja do romantično nostalgičnega odnosa, je področje vzgoje in izobraževanja.Njena pomembna naloga je iskanje vezi med preteklostjo in sodobnostjo in odkrivanje novih oblik za bodočnost. Negativen odnos do dediščine je lahko posledica nepoznavanja njenega pomena za sodobnost in prihodnost.

Tržni ali ekonomski odnos ima dolgo in bogato zgodovino. Odnos ima vrsto negativnih posledic, kot npr. ropanje na terenu, nestrokovni restavratorski posegi, prekupčevanje itd. Številne zasebne zbirke pa so na drugi strani prispevale k ohranjevanju nekaterih stvari.

Strokovni odnos do dediščine predstavljajo: odkrivanje in raziskovanje, dokumentiranje, varovanje in predstavitev. S tem se ukvarja cel skupek ved.

Zgodovina varovanja naravne in kulturne dediščine je zelo dolga, najstarejša pričevanja segajo v čas rimske države. Prve primere pravno urejenega varstva človekovega okolja najdemo že v srednjem veku (npr. varstvo žemlje, varstvo vode). Prvi zakoni v modernem smislu so iz 19. stoletja. Prva je zakon za zaščito dediščine leta 1834 sprejela Grčija. Leta 1872 so v Ameriki določili prvi naravni park na svetu (Yellowstone).

1888 je turjaški graščak Auersperg pred izkoriščanjem zavaroval 305 hektarjev pragozda na Kočevskem.

Pred 1. svetovno vojno so nastali deželni uradi za preučevanje in varstvo spomenikov, leta 1913 ga je dobila Kranjska. Po letu 1919 je spomeniški urad razširil delovanje na vso Slovenijo in 1920 smo dobili prvo Spomenico o varstvu narave. 1965 je Slovenija dobila Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in 1970 prvi Zakon o varstvu narave (pred tem je bila v veljavi 1945. postavljena zvezna jugoslovanska zakonodaja). V drugi polovici 50. ih let so se začeli ustanavljati Zavodi za spomeniško varstvo, katerih delo so nadaljevali zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Na naših tleh so bili nekoč živi različni običaji, ki so se pojavljali ob kmečkem delu, ki je bilo vezano na letni čas. Največ elementov običaja so imele zabave po opravljenem delu. Običaji so se razvili tudi ob praznikih svetnikov, svatbah, slovesih od umrlih ipd. Naj vam predstavimo najpogosteje opisane običaje:

#### A) FLORJEVANJE

To je zelo zanimiv ljudski običaj, ki se je pri nas ohranil do današnjih dni. Fantje se zbera na večer 3. maja, pred godom sv. Florjana, ki je zavetnik pred požarom in kot tak gasilcev. Fantje potem hodijo od hiše do hiše in s pesmijo, ki je namenjena temu svetniku, želijo ljudem, da jih sveti Florjan obvaruje pred ognjem v strehi in tudi pred peklenškim ognjem. Ker je pesem precej dolga, fantje zapojejo le dve ali tri kitice pri vsaki hiši.

Eden od fantov nosi na hrbtni manjši koš, v katerega gospodinje položijo kurja jajca, kakšno klobaso ali salamo. Med darovi se najde tudi kakšen liter vina ali kakšen tolar, ki ga primakne gospodar. Naslednjo nedeljo se

fantje zbero in ob veseli pesmi te dobrote pospravijo.

Ljudje, ki jih fantje obiščejo, so v glavnem obiska veseli in fante spodbujajo naj le nikar ne pozabijo na ta lep običaj. Vsi, ki so slišali pesem florjancev, vedo, da se pesem med pomladnim zelenjem in cvetjem še prav posebno lepo sliši.

In še nekaj o svetem Florjanu:

Sv. Florjan je 4. maja 304 blizu Linza v Gornji Avstriji pretrpel mučeniško smrt. To se je zgodilo v času vlade rimskega cesarja Deoklicijana, ki je preganjal kristjane. Sv. Florjana so utopili v vodi, ker ni zapustil vere v Jezusa Kristusa.

#### B) MLATENJE PŠENICE

Pšenico so mlatci nadevali v kroge in jo mlatili s cepi. Med nalaganjem zadnjega kroga je nekdo s koprivami in rožami obvezal metlo in jo vrgel med slamo v krog. Če so ga dobili, so mu natlačili slamo povsod kamor se je dalo. To je bilo zaradi pekočega učinka kopriv zelo hudo.

Med zrnjem omlatene pšenice je bil plevel, zato so jo pretresli na rešetih. Lepo pšenično zrnje so zmleli v mlinu in tako dobili moko za kruh in žgance.

#### C) TEPEŠKANJE

Otroci so vstali zgodaj zjutraj in tako presenetili odrasle še v posteljah. Hodili so od hiše do hiše in s šibami v rokah ponavljali: "Šip šap, šip šap danes je tepešni dan, dajte nam dnarce sam". Če niso dobili denarja, so bili zadovoljni tudi s sadjem, keksi, potico.

#### D) OBREZOVANJE KORENJA, PESE, REPE

Domačini in prijatelji so se zbrali v kleti in ob delu peli različne pesmi.

#### E) TRGATEV

Trgači so trgali grozdje v vedra (škafe) in ga potem sipali v brente. Brentači so nosili brente v klet. Vsakokrat so na palico, s katero so si pomagali pri hoji v hrib, označili, koliko brent so prinesli. Pelci in vriskali so, v kleti pa so že mleli grozdje in ga stiskali. Jedli so koruzen kruh in pili jabolčnik ali vino.

#### F) "PUŠNŠANK"

To je bila vaška veselica, kjer so prodajali vino, plésali, se veselili. Kdaj pa kdaj so se na koncu zaradi vpliva vina tudi stepli.

#### G) KOPANJE VINOGRADOV

Spomladi so kmetje drug drugemu pomagali pri kopanju vinogradov. Kjer je bilo veliko otrok, so hodili v "taverh" k velikim kmetom in pomagali pri delu.

Ko so delavcem delili pijačo, je tisti, ki je bil zadnji v vrsti, pil dvakrat, ker je šla pijača še nazaj.

#### H) KOŠNJA

Zgodaj zjutraj ob 3. uri so se na travniku zbrali kosci iz vseh vasi. Ponavadi je delo opravljalo 12-koscev in so kosili po sedem, osem ur. Gospodinja jih je povabila k kosilu, da ne bi ostali praznega želodca. Popoldne običajno niso kosili, saj je bilo prevroče. Ko so se najedli, so se pogovarjali in zapeli kakšno lepo pesem.

#### I) ŽETEV

Ob žetvi se je zbralo od osem do deset žanjic. Žele so podnevi, ob svitu lune pa tudi ponoči. Žanjice so bile vedno dobre volje, ob delu so tudi zapele. Žanjicam so pomagali vezači, ki so pšenico vezali v snope. Snope so naložili na voz in jih pripeljali pod kozolec. Ko je bilo žito suho, so ga mlatili.

Veliki kmetje so imeli mlatilnice. Mlatilnico so vrteli štirje moški. Otroci so razvezovali snope in jih polagali na mlatilno mizo. Pri mizi je najbolj izkušen moški dajal žito v mlatilnico. Pred mlatilnico je nekdo odstranjeval slamo, dva pa sta jo stresala v parno.

#### J) OBIRANJE HMELJA

Hmelj se je obiral na roke. Ko se je hmelj sušil, se je ponavadi plesalo. Za večerjo se je največkrat jedlo zelje in fižol, pasulj ali ričet. Za malico pa je gospodinja prinesla kruh in jabolko, včasih tudi meso.

### K) MAŠKARE

Našemilo se je staro in mlado. Po vaseh so maškare hodile v skupinah. V vsaki skupini sta bila ženin in nevesta, ki sta imela veliko spremljevalcev. V skupini je hodila tudi stara ženica, ki je nosila cekar in zbirala darove (predvsem krofe). Hodili so od hiše do hiše, ravanje pa je trajalo do poznih nočnih ur.

### M) KMEČKE KOLINE

Koline so se začele zgodaj zjutraj. Ko so prašiča z nožem zaklali, so ga obarali v vroči vodi, ki so ji primešali smolo, in ga tako očistili dlake. Ko je bil pujs očiščen, so ga odnesli v hišo na posebno mizo in mu najprej odstranili čreva, ki so jih šli potem očistiti ob potok. Ob tem delu jih je po navadi zelo zeblo. Mraz so blažili z žganjem. Opoldne so vsi sedli k mizi in pojedli jetrca, včasih pa je bil zraven še krompir. Popoldne so delali klobase. Zvečer je bila obilna večerja in zabava (nemalokrat s harmoniko), ki je trajala pozno v noč. Včasih pa so se veselili tudi več dni.

### N) ŠIVANJE NA PLATNO

Šivilja si je najprej motiv s pomočjo kopirnega papirja prerasala na platno. Potem so šivilje s posebnimi vbodi obšile linije na platnu. Včasih se je več šivilj spravilo na kup ob kakšno peč in so si ob delu še veselo zapele.



Na naših pohodih smo izvedeli še za kakšno opravilo, ki so ga ljudje včasih delali skupaj (npr. sušenje sadja, mlačva, podoknica, kmečke poroke, vasovanja, pletenje košar in izdelovanje sodov itd.) vendar smo o tem delu izvedeli bolj malo, zato ga nismo natančno opisovali.

V Vojniku je bila zelo živahna tudi lončarska obrt. O njej nastaja posebna raziskovalna naloga.



Vsem intervjuvancem je skupno, da se jim toži po "dobrih starih časih", ko še ni bilo toliko zavisti, ko so si med seboj vsi pomagali in skupaj opravljali delo, ki jim jih je nalagala kmetija in vodili letni časi. Vprašani menijo, da bi tudi o naših običajih bilo vredno pisati, jih prikazovati mlajšim generacijam. Pomembno se jim zdi, da se prenašajo iz roda v rod, saj kot smo že omenili, skupno delo v sproščenem vzdušju tudi sprošča in človeku vliva novih moči. Škoda, da danes človek nima več časa niti zase, kaj šele za soseda.

## **KOŽUHANJE NEKOČ V NAŠEM KRAJU**

Ličkanje koruze (na naših tleh je v uporabi tudi izraz kožuhanje) je kmetu predstavljalo svojevrstno delo in zabavo. Kjer običaj ohranjajo še danes, je tudi danes tako.

Koruza je edino žito, ki izvira iz Amerike. Ožja domovina sta Mehika in Peru. Tam jo gojijo že preko 4500 let pred našim štetjem. Tako po Kolumbu se je začela širiti po Evropi. Menda so jo na svojih trgovskih poteh po Evropi raznesli Benečani. Od takrat se je hitro širila, saj je danes med poljščinami na prvem mestu.

Rastlinice imajo v začetku obliko "škrniclja", potem pa zrastejo do štiri metre visoko. Močno, s strženom napolnjeno steblo, podpira venec adventivnih korenin. Rastlina je enodomna, socvetja enospolna. Na vrhu steba je metlica z moškimi cvetovi, niže storž, žensko socvetje z enim do dvema cvetnima klascema in s svilastimi pestiči. Zrna nimajo plev.

Koruza je razširjena po vsem svetu, je čisto pri vrhu med žiti, največ je pridelajo v Severni Ameriki.

Koruza se uporablja za krmo živali (v Evropi pokrmijo živini največ polzrele, zelene koruze-silaža ali koruznega zrnja), prehrano ljudi in v industriji. V nerazvitih državah se uporabi 50% koruze za prehrano ljudi, v razvitih deželah pa se uporabi 80% koruze za krmo živalim. Farmska vzreja živali je vezana na koruzzo. V industriji proizvajajo zelo veliko proizvodov iz koruze. V naši prehrani se koruzna moka v največji meri uporablja za pripravo koruznih žgancev (štajerska jed) in koruznega kruha. Priljubljena je tudi pokovka.

Koruzzo so konec 16. stoletja začeli saditi v Furlaniji, v 17. stoletju pa je že bila znana po Goriškem. 1689 jo je Valvasor opazil v Ribniški dolini. V 19. stol. je bila že splošno razširjena po vsem Slovenskem. Koruzi pravijo tudi turščica, na Gorenjskem in ponekod na Koroškem pa sirk.

Družina, ki je imela v načrtu kožuhanje, je to že nekaj dni prej razglasila po vasi "V soboto bomo pa kožuhali pri nas." Sosedje so si med seboj vedno pomagali, zato je bilo ličkarjev vedno poln skedenj.

Koruza je rastla in zorela od sredine maja. V drugi polovici septembra je porumenela in dozorela.

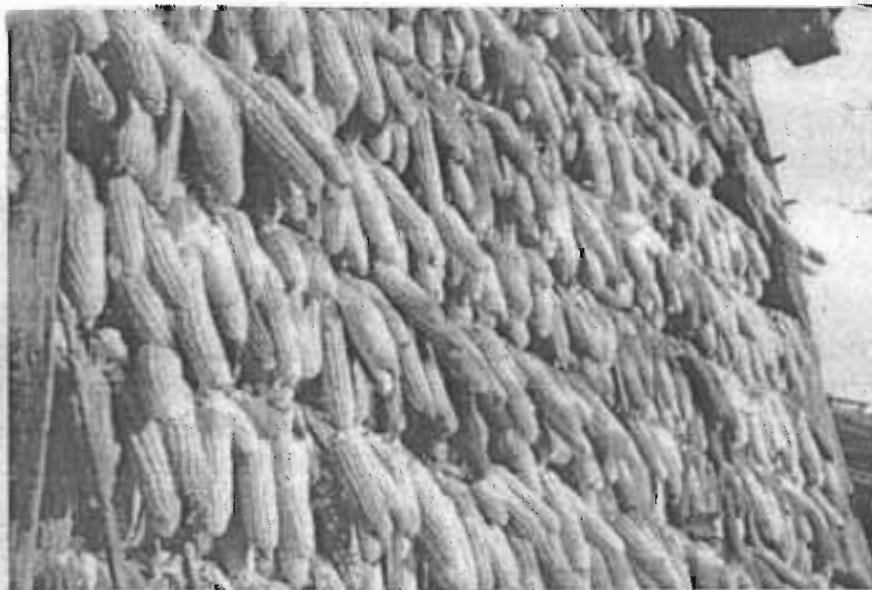


Že med tednom so domači polomili zrele storže na njivah in jih z vozom pripeljali domov, pod kozolec, na pod ali v hišo za peč. Koruza je bila enakomerno raztresena po lešenem podu.



Kožuharji so začeli prihajati k hiši po večerji, ko se je naredil mrak, ko so bila postorjena vsakodnevna opravila, živina odpravljena in mleko oddano.

Ljudje so se posedli na nizke sedeže, pručke ali klopi iz čokov in desk, okoli kupa koruze in začeli z delom. Nekateri so sedeli kar na kupu koruze. Gospodar je pod strop obesil petrolejko, kasneje so že prižgali luč. Skupina kožuharjev je z levico prijela vsak koruzni strok, z desnico pa slekli in trgali liste. Pustila je le tri ali štiri. Pri popolnem kožuhanju so sneli vse koruzne liste, tako da je ostal samo strok brez kožuhinke, ki je bil pripravljen za v koruznik. Tako pripravljene stroke so metali na kup v "ornico" h gospodarju in k fantom iz vasi, ki so vezali. Vezali so največkrat po dva in dva stroka v par in jih odlagali na poseben kup. Včasih so vezali skupaj tudi štiri, šest ali osem strokov. Slaba koruza ali koruza, ki se ji je utrgala: vsa kožuhinka je končala v košu ali v kotu. Povezano koruzo je mladina odnašala k latam kozolca. Koruzzo so obesili, da se je posušila.



Pisana druština starih in mladih je ob delu ustvarjala prijetno razpoloženje. Sprva, ko so se ljudje šele zbirali, še ni bilo pravega vzdušja. Veselo je postal, ko so prišli mladi fantje, ki so si pod kozolec nemalokrat pripeli in vznemirili srce mladih deklet. Dekleta in fantje so se celi večer iskali z očmi in komaj čakali, da se raztegne harmonika in zadoni po podu ples. Fantje so jezili dekleta, ko so jih ščipali in metali "ličono" za obleko.

Med delom je gospodar večkrat obkrožil druščino z majoliko ali štefanom, v katerem je bil mošt ali novi jabolčnik. Kjer so imeli vino, so postregli tudi z njim.

Med delom so si ljudje priovedovali šale in si postavljali uganke, ki so si jih včasih izmišljevali sami in so bile nemalokrat sestavljene v rimah. Med domačimi so se živahno razpletli tudi pogovori o dogodkih na vasi, zanimivostih iz časopisa in radia. Povsod se je našel kakšen šaljivec, ki je poskrbel, da ni bil dolgčas. Družba si je privoščila zdaj tega zdaj onega iz veselje druščine. Navadno so na kožuhanje povabili tudi kakšnega starejšega dedka ali babico, ki je znal dobro priovedovati. Stari in mladi so radi poslušali. Priovedovali so si zgodbe o strahovih in coprnicah, o čudnih pojavih, o vojnih spominih, o vinu, o ljubezenskih spletih, o letini itd. Zlasti zanimive so bile stare pravljice in zastrašujoče zgodbe, ki so jih starejši z užitkom priovedovali mlajšim. Kožuharji so radi kaj zapeli in zavriskali. Prevladovale so vesele in pobožne pesmi. V tako sproščenem vzdušju so se ljudje tudi sprostili.

Po pravilih je smel tisti, ki je našel devet rdečih strokov, prenehati z delom. Lahko je ostal in opazoval križanih rok ali pa je odšel spat. Rdeč strok je pomenil tudi srečo in dobro letino za tistega, ki ga je našel. Tisti, ki je našel devet rdečih strokov, je iz njih naredil križ.

Ob prijetnih zgodbah in pesmih so se zabavali tudi otroci. Najmlajši so ob kupu kožuhinke delali brke in lutke. Med ličkarji so se otroci radi lovili in skrivali. Ko so se utrudili, jih je gospodarica spravila spat.

Med delom je gospodar postregel s sadjevcem in moštom. Vsi kožuharji so komaj čakali, da bi naleteli na snetljiv storž. Kdor ga je dobil, ga je skril in nepričakovano z njim namazal sosedo po obrazu. Najpogosteje so to napravili fantje dekletom in so za kazen obležali v ličju. Kateri izmed fantov je imel dovolj poguma, da je dekle potegnil s klopi in jo vrgel v kup ličja. Skupaj z ostalimi ji je pod krilo in rokave natlačil ličja, da je bilo dekle "kot pšenična razstava na njivi" (Niko Kurent, Praznično leto Slovencev, str. 76). Ubogo dekle se je seveda branilo in cvililo, toda bilo je tudi tarča škodoželnega krohotja. Tudi deklet, ki je dobilo prazen, puhiel storž- "vdovca", je bilo tarča šal.

Če je ob gospodarju vezal kakšen mlajši fant, je moral biti pri delu zelo pazljiv, kajti veljalo je, da se bo le, če bo prav vezal, tudi prav oženil (boljše stroke skupaj, slabše skupaj). Verjeli so, da bo, če je ostal kakšen klas brez para, pri hisi tisto leto nekdo umrl.

Ko je kup koruze postajal manjši, je gospodar naročil gospodinji, naj prinese malico. Kruh, orehe, bučnice in jabolčnik, žganje, pogačo, orehovo potico ali

ocvirkovko, sirovo potico in kostanj so prinesli kar pod kozolec ali na pod.

Gospodinja je vse kožuharje potem povabila v hišo. Gospodar je pridno skrbel za pijačo. Miza je bila polna dobrot.



Včasih so se k malici vsilili tudi kakšni fantje, ki niso pomagali pri kožuhanju. Domači in kožuharji so jih pustili pri miru in se niso zmenili zanje, da ne bi s pretepotom pokvarili zabavo, ki se je obetala. Marsikaterega vsiljivca pa so domači fantje pričakali zunaj hiše in obračunali z njm.



Po večerji je zlasti mladina komaj čakala harmonikarja. Če ni bilo prave harmonike, so zaigrali kar na ustno harmoniko ali celo na glavnik.

Radi so plesali polke, ki so noge kar same spravile v gibanje. Najraje so plesali "povšter tanc", metlin ples ("metl polka"), "žakl ples". Plesala se je tudi "rašplja", "žecl ples" (ples na izpadanje), krajc ples in zwei šrit. Po navadi je ples začel najbolj vesel fant s svojo plesalko. Kmalu so se mu pridružili še drugi. Med plesom so se vrstile igre, kot npr. igra s klobuki, igra s ščetko, tolčenje orehov z zadnjico, ples okoli stolov na izpadanje, živalski vrt, mazanje z moko in sajami po obrazu, prečkanje slepca čez Rdeče morje ipd.

Po navadi so na plesu ostali vsi kožuharji. Zabava je trajala do zgodnjih jutranjih ur, zgodilo pa se je, da so kožuharji domov prišli šele naslednji popoldan.

Ko so utrujena dekleta odhajala domov, so nemalokrat bila tarča zabave mladih fantov, ki so pripravili strašilne mrtvaške buče. V buče so zarezali oči in usta, vanje prižgali svečo in se skrili. Ko so se mimo zasede prismejala dekleta in zagledala buče, se je po nočni tišini razlegel glasen krik groze.



Dekleta so se razbežala, fantje pa so se smeiali in grozno bučo postavili še na okno kakšnemu dekletu. Včasih so namesto buče kar sebe ognili v rjuho in strašili.

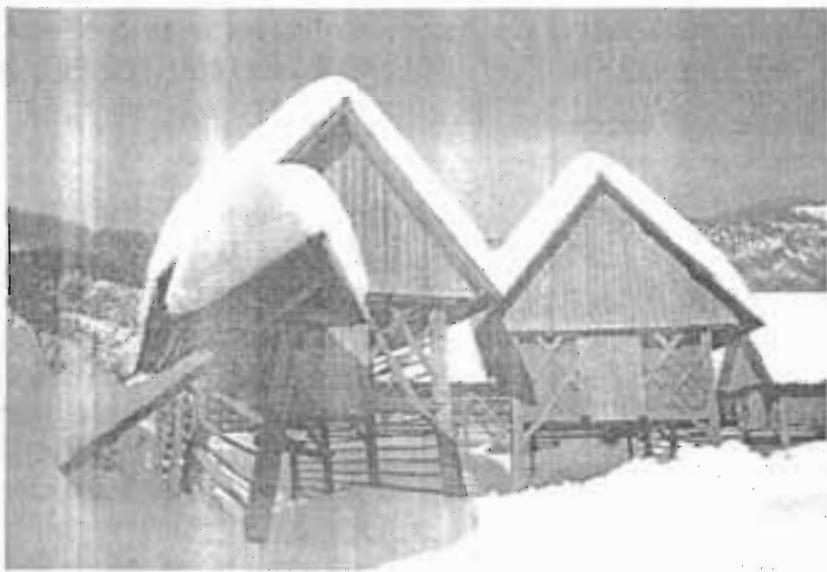
Iz kožuhinke so včasih izdelovali omela, ki se rabijo pri peki kruha. Pleteno kožuhinko so uporabljali za izdelavo obuval, predpražnikov in cekarjev. Največ kožuhinke so uporabili za hrano živalim in polnilo v posteljah - štrozuk. "Štrozuk" je žakelj, napolnjen s kožuhinko. Takšno ležišče so morali vsak dan sproti rahljati. Suha



kožuhinka se še danes uporablja za steljo živalim.Tudi kožuhinka se suši v latah kozolca.

Zanimivo se nam je zdelo,da so liste koruze uporabljale ženske tudi za navijanje las, saj navjalcev še niso poznale.

Ponekod je kožuhanje ohranljeno še do današnjih dni.Toda danes, ko so ljudje v službah, rajanje ne traja več tako dolgo.Po večini pa ročno kožuhanje nadomeščajo stroji.Mnogo koruze zmeljejo silokombajni še pred polno zrelostjo za silažo.Tudi zrelo koruzo že kar na njivi oberejo, olickajo in celo zluščijo kombajni.Le gospodarji, ki kaj dajo na ljudske običaje, del koruze lomijo ročno in pripravijo kožuhanje po starih običajih.Ponekod običaj ohranjajo le še folklorne skupine.



## ZAKLJUČEK

Ljudske šege, navade, običaji govorijo o ustvarjalnosti vsakega naroda. Preprosti ljudje, pri katerih so se najpogosteje razvijale in živele, so znali oblikovati, poglabljati in bogatiti svoje življenje. Običaji so vezani na čare letnih časov pa tudi na cerkvene praznike.

Ob pregledu dostopne literature, ki ohranja lepote kulturne dediščine, smo ugotovili, da je bilo ljudsko življenje v prejšnjih dobah bolj bogato, kot smo si predstavljali. Starejši ljudje se radi spominjajo teh časov. Čas je dosti spremenil, tudi zakril, ni pa izbrisal iz spomina ljudi, ki se lepot svoje mladosti spominjajo z otožnostjo v očeh. Kot smo izvedeli med ljudmi, nekaj kulturne dediščine preteklosti še živi med ljudmi in bogati življenja.

Da nam bodo običaji iz naše zgodovine vir novega življenja, jih moramo skrbno ohranjati, jih obujati, kjer so zamrli, spomin nanje pa je še živ, jim vrniti prvotni smisel in jim, če je to potrebno, dati sodobnejšo podobo (bistvo mora ostati neokrnjeno).

Z nalogo smo želeli prisluhniti dragocenim zgodbam starejših ljudi okoli kožuhanja. Poskušali smo začutiti utrip starodavnega življenja na vasi. Danes se vaščani ne zbirajo več s prijateljskim motivom pomagati pri delu. Če že ljudje iščejo pomoč sosedov, znancev itd., je to delo ponavadi plačano in opravljeno "brez ceramonij", kar se da hitro. Nekdaj pa so bile dejavnosti ob samem delu zaznamovane tudi v obnašanju, obleki, jedi, plesu in pesmi.

Spoznali smo čar kožuhanja, veselega dela po kmečkih hišah. Pesem kožuharjev je do danes utihnila, preglasil jo je hrup ropotatajočega "kožuhača", ki spravilo letine opravi v enem zamahu- polomi storže, jih sproti olico in zdrobka, izlušči zrnje z ostružkov.

Menimo, da je bil največja privlačnost običajev ravno v druženju ljudi. Tako so se izmenjavale izkušnje, sklepala prijateljstva. Današnjemu človeku ravno to manjka. Tudi mlajši ljudje z zanimanjem prisluhnejo pripovedim o "tistih starih časih", čeprav si težko predstavljajo njihovo ohranjanje še danes. Prav pa je, da vemo, kaj in kako so delali naši predniki.

Člani krožka smo uživali ob pripovedih starejših občanov in tudi oni so se z otožnostjo spominjali nekdanjih opravil. V posebno zabavo nam je bilo izdelovanje izdelkov iz kožuhinke. Izdelke bomo predstavili na razstavi

natečaja. Nalogo bomo predstavili tudi javno in mogoče bomo naleteli na podporo pri izdelavi spominka. Odločili smo se, da bomo izdelali nekaj "hlapcev", s katerimi so si pomagali pri obešanju koruze v late kozolca.

## **LITERATURA IN VIRI**

1. Gerald Herrmann: Žita in poljščine, Cankarjeva založba, 1991 (Zbirka Sprehodi v naravo).
2. Skupina avtorjev: Slovensko narodno izročilo, Mišmaš Šmarje Sap, Lexis d.o.o Kranj,Kranj 1993.
3. Franc Kotnik: Slovenske starosvetnosti, Zadružna tiskarna v Ljubljani, Ljubljana 1943.
4. Posvetovanje Slovenskega etnološkega društva Nova Gorica, 6. 6. 1980: Način življenja slovencev 20. stoletja - zasnova, preučevanja, dosedanje raziskave in problemi, Partizanska knjiga,Ljubljana 1980.
5. Niko Kurent: Praznično leto Slovencev I. in II., Družina, Ljubljana 1989.
6. Dr. Pavle Zablatnik: Čar letnih časov v ljudskih šegah na Koroškem, Mohorjeva založba, Celovec 1984.
7. Andrej Grum, Ivan Vozelj in Zavod za napredek gostinstva in gospodinjstva Novo mesto: Slovenske narodne jedi, tiskarna "Toneta Tomšiča" v Ljubljani.
8. Dr.P.Metod Turnšek: Pod vernim krovom, Ob ljudskih običajih skoz cerkveno leto, Zadružna tiskarna v Ljubljani 1943.
9. Dr.Janez Bogataj: Sto srečanj z dedičino na slovenskem, Prešernova družba v Ljubljani, 1992.
10. Leksikon Cankarjeve založbe, Cankarjeva založba 1988